

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Гнатюк Н.Є.

Анотація. У статті проаналізовані сучасні проблеми вищої освіти. Намічені можливі шляхи вдосконалення роботи вищих навчальних закладів.

Ключові слова: вища школа, інтелектуальна культура, професійна освіта.

Аннотация. В статье проанализированы современные проблемы высшего образования. Намечены возможные пути совершенствования работы высших учебных заведений.

Ключевые слова: высшая школа, интеллектуальная культура, профессиональное образование.

Annotation. In the articles analysed modern problems of higher education. The set is possible ways of perfection of work of higher educational establishments.

Keywords: higher school, intellectual culture, trade education.

Постановка проблеми. Нині проблема підготовки майбутніх фахівців об'єктивно вимагає пошуку нових форм і методів організації навчального процесу. Вимоги до сучасної професійної підготовки бакалаврів визначаються сьогодні процесами глобалізації, інформатизації суспільства, ідеями Болонського процесу, що зумовлюють необхідність формування універсальних і загальнопрофесійних компетенцій бакалаврів.

Сучасна цивілізація формує новий соціум, насичений складною технікою, інтенсивними потоками інформації, високим рівнем міжособистісної взаємодії. Характерні зміни в усіх сферах життя та діяльності людини, активне освоєння культурних цінностей об'єктивно вимагають перетворення вищої школи на інститут відтворення й створення інтелектуальної культури. Недаремно світова громадськість називає третє тисячоліття тисячоліттям інтелекту.

Умови зовнішнього середовища постійно змінюються, а тому практичними компонентами професійної діяльності фахівця з розвинутою інтелектуальною культурою мають бути мотивація та вміння постійно підвищувати компетентність і практично використовувати нові знання для вдосконалення та розвитку технічного, технологічного, фінансового, соціально-економічного, правового й іншого забезпечення організаційно-економічних і управлінських процесів; розвивати особистісний і колективний потенціал професійної діяльності на засадах соціального партнерства та соціальної відповідальності.

У провідних компаніях світу високо цінуються довіра і розуміння, інформація і знання, творчість і креатив, командна взаємодія і цілеспрямованість. Цінуються розумні і мудрі думки, ідеї, що розроблені і представлені у формі явних знань (проекти, технології і тому подібне), тобто ідеї, що приносять прибуток. Основним типом інтелектуальної діяльності фахівців інформаційного суспільства, як прогнозують науковці, буде проектування, моделювання і прогнозування.

Аналіз наявних досліджень. Залучення України до Болонського процесу покликане забезпечити зближення вітчизняної системи освіти з її європейськими аналогами. Науковці світу звертають увагу на те, що ускладнюються критерії інтелектуальної культури інформаційної епохи, в якій настав інтелектуальний час (intellectual time) – час швидкості думки [5]. Тому, як зазначає В.Кремень, змінюються цілі, завдання, функції вищої школи, її призначення [2; 3].

На рівні дидактики відбувся поворот від науково-технократичної установки на особистісно орієнтовану концепцію. У навчальному процесі все більше застосовуються інтерактивні методи й інноваційні технології навчання, стимулювання студентів освоювати й активно використовувати сучасні технології під час аналізу, оцінювання та розв'язування конкретних ринкових проблем і практичних ситуацій. Все це дозволяє випускникам ВНЗ розвивати аналітичні навички, обґрунтовувати ухвалення рішення, аргументовано захищати свою позицію в дискусіях. Основне завдання в сфері освіти, яке не можна випускати з уваги ні за яких обставин, складнощів і труднощів сучасного етапу розвитку України, – це збільшення інтелектуальних здібностей нації, зміцнення її інтелектуального потенціалу.

У зарубіжних публікаціях можна зустріти твердження, що в сучасному суспільстві виникає мода на інтелектуальну культуру. Ця мода, на думку деяких науковців, об'єднує лише елітні прошарки населення. Проте більшість дослідників наголошують на тому, що мода на інтелектуальну культуру ставить собі за мету не змінити суспільство в цілому, а поліпшити інтелектуальну якість кращої його

частини, тобто сформувати міцний пласт мислячих людей [6; 7]. Отже, підвищення вимог до інтелектуальної культури студентів є об'єктивною необхідністю і визначається сьогодишнім рівнем розвитку суспільних відносин, ступенем зрілості нашого суспільства.

Мета статті – проаналізувати сучасні проблеми вищої освіти й намітити можливі шляхи вдосконалення роботи вищих навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Погоджуємося, що „інтелектуальна культура нації є гарантом економічної стабільності держави, її духовності, авторитету на міжнародній арені. Вона органічно пов'язана з професійною компетентністю, яка є необхідною передумовою економічного, політичного і соціального розвитку будь-якого цивілізованого суспільства” [1, с.1].

Освіта, її виховний компонент, як відомо, формує особистість. Вона дозволяє істотно збільшити інтелектуальні здібності та можливості людей, впливає на їхні життєві позиції, формує потребу в творчості, в змінах життя в кращу сторону. Від якості освіти залежить вирішення проблем якості у всіх сферах життя суспільства. Кожна людина, привносячи в суспільну свідомість свій внесок, бере участь у формуванні менталітету нації. Отже, чим інтелектуально багатшим і етично досконалішим буде кожен член суспільства, тим більше перспектив у нації забезпечити собі гідну якість життя.

Необхідність підвищення інтелектуальної культури майбутнього фахівця зумовлена зростаючою вимогою до рівня інтелектуальної підготовки випускників ВНЗ, рівень якої більшою мірою забезпечує випускнику працевлаштування, ніж просто наявність диплома. У нинішньому суспільстві наявність диплома не є об'єктивним свідомством індивідуальних здібностей людини. Можна закінчити ВНЗ з червоним дипломом, але при цьому бути не працевлаштованим на ринку праці, не володіючи низкою необхідних компетенцій.

У сучасному суспільстві для керівника є важливішим прийняти на роботу молодого ініціативного й здатного до самовдосконалення фахівця, ніж консервативного досвідченого працівника, нездібного до подальшого навчання й прогресу. Ухвалюючи таке рішення, керівник на перше місце ставить особистісні якості працівника. Особистісні якості людини визнаються як головна цінність суспільства. В умовах соціально-економічних перетворень формується ідеологія розвитку особистості, творчої активності суб'єктів праці. Це відображається у вимогах до творчого потенціалу особистості фахівця, до його здатності генерувати нові ідеї, що мають загальнолюдську цінність і що в той же час не наносять шкоди природі тощо. Соціально значущі якості особистості, що відображають її світоглядні установки, істотним чином впливають на сферу професійної праці. Вони допомагають фахівцеві не лише у визначенні свого соціального та професійного місця в суспільстві, в безпечному й гармонійному веденні професійної діяльності, але й активно скеровують майбутній розвиток всього соціального середовища в позитивному напрямі, виступають гарантом визнання й дотримання суспільством загальнолюдських пріоритетів. Особистісні якості є набором індивідуальних властивостей людини, які дозволяють спрогнозувати її поведінку на підприємстві: пунктуальність, відповідальність, сумлінність, здатність вписатися в колектив, працювати в команді тощо.

Сучасний темп розвитку суспільства та науково-технічного прогресу впливає і на характер професійної діяльності випускника ВНЗ, який повинен орієнтуватися не лише в технологічних процесах, а й розбиратися у видах товарів, послуг, володіти елементами й способами комунікацій, знати потреби ринку збуту, володіти управлінськими здібностями тощо. Нині затребувані мобільні, компетентні фахівці, які не чинять опір нововведенням, інноваціям, змінам виробничого середовища, а трансформуються й удосконалюються разом з ним. Тому підготовка фахівців має бути достатньо гнучкою, оскільки професійні навички, які можуть бути затребувані працедавцями, достатньо швидко змінюються вже навіть упродовж навчання у ВНЗ.

Нові інформаційні технології змінили спосіб життя і призвели до перебудови всієї соціальної структури суспільства, яка супроводжується гострими конфліктами. Відбувається подальший розподіл праці й одночасно інтеграція знань фахівців, які розв'язують спільно певну проблему. З появою комп'ютерних мереж замість роз'єднано працюючих виконавців виникає те, що іноді називають „розподіленим штучним інтелектом”. У рамках такої організації фахівці, які знаходяться на своїх робочих місцях, працюють загалом в інформаційному полі, взаємодіючи між собою за допомогою комп'ютерів, створюючи й використовуючи соціальний інтелект. В інформаційному суспільстві соціальний інтелект – це відкрита система інформаційної взаємодії, рівень функціонування і віддачі якої визначається не стільки індивідуальними здібностями людей, скільки інформаційними зв'язками (інтелектуальними комунікаціями між ними та всієї системи з оточенням).

У сучасних умовах ефективність економіки, науково-технічний рівень виробництва та соціально-економічний прогрес залежать від ефективності професійної освіти майбутніх фахівців і підготовки їх до активної творчої та інноваційної діяльності. Для підготовки фахівців нової формації потрібні нові

підходи в розробці педагогічних методів, організаційно-педагогічних систем, освітніх технологій, спрямованих на професійний і особистісний розвиток людини, всебічну підготовку до життя і праці у швидкозмінному світі [4, с.37].

Тому на часі використання інноваційних технологій в освітньому процесі. Традиційний навчальний процес орієнтований на однорівневу (лінійну) структуру підготовки, навчальні програми орієнтовані на послідовне вивчення дисциплін з урахуванням їх логічних взаємозв'язків. Подібний підхід не заперечується, можна викладати й традиційно, але оцінювання знань і професійна кваліфікація, як показує практика, мають вищі якісні показники з урахуванням використання інноваційних технологій. Побудова навчального процесу орієнтується на державні освітні стандарти, які засновані на використанні лінійної схеми навчання. В освітній практиці ВНЗ необхідно ширше використовувати інноваційні технології навчання в системі професійної підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації. У сучасних умовах важливо не тільки зберегти інтелектуальний потенціал ВНЗ, а й підвищувати рівень використання інноваційних технологій в освітньому процесі, що є мірою і способом творчої самореалізації особистості в різних видах діяльності.

Отже, в системі вищої освіти відбуваються докорінні зміни в структурі, якості, формах, методах, результатах навчання. Компетентнісний підхід у системі навчання є необхідністю часу, що диктує особливі правила професійної діяльності на сучасному ринку праці. Цінуються ті фахівці, які можуть швидко реагувати на зміни у виробничій сфері, демонструючи гнучкість розуму, нестандартність мислення, оригінальність підходів у виборі рішень. З іншого боку, ринок обмежує свободу вибору людиною своєї освітньої траєкторії, характер якої наразі багато в чому залежить від рівня добробуту й матеріальних потреб особистості, так званий рейтинг професій. Відповідно, ВНЗ втрачають частину абітурієнтів з адекватною мотивацією, спрямованою на реалізацію особистісного потенціалу через вищу освіту. Подальше розширення комерціалізації в сфері освітніх послуг і підвищення їх вартості звужує соціальну базу й склад системи освіти. Ринок ставить систему освіти в жорсткі рамки. У цих умовах забезпечити реалізацію соціально-професійних мотивів і запитів особистості можливо лише за умов високої конкурентоспроможності випускника ВНЗ. Тому принцип зв'язку й активної взаємодії ВНЗ з навколишнім середовищем, принцип адекватності задоволення потреб суспільного виробництва у фахівцях різного профілю і рівня підготовки є одним із основних при орієнтації на ефективність відтворення інтелектуального й професійного потенціалу суспільства.

Кожен ВНЗ формує свою програму переходу на новий рівень підготовки фахівців, яка базується на конкретних умовах матеріально-технічної, педагогічної, наукової бази навчального закладу. Проте за всього різноманіття індивідуальних програм розвитку ВНЗ визначені загальні пріоритети, що включають:

- удосконалення змісту освіти, перегляд навчальних планів і програм;
- посилення природничо-математичної та науково-технічної підготовки студентів;
- оновлення й перепідготовка професорсько-викладацького складу;
- активізація мотивації студентів до навчання;
- переосмислення місця та ролі науково-дослідної роботи у ВНЗ;
- введення інноваційних моделей у навчальний процес, нових форм і методів навчання.

Для впровадження перерахованих інновацій необхідно переглянути структуру та якість початкових умов для адаптації середовища ВНЗ до необхідних змін. Інтеграція вже накопиченого досвіду ВНЗ країни щодо організації навчальної, методичної та наукової діяльності, об'єднання концепцій розвитку вищої освіти в теоретичних розробках, вивчення західних моделей побудови системи освіти дасть змогу виробити конкретні рекомендації, що дозволяють сформулювати функціонально-просторове середовище ВНЗ, що відповідає новим вимогам.

Світова архітектурна практика напрацювала певний досвід щодо створення навчальних містечок з розвиненою інфраструктурою, куди включені навчально-лабораторні будівлі, бібліотеки, гуртожитки, житлові будинки для професорсько-викладацького складу, об'єкти громадського харчування, спортивні й культурні споруди. Структура західних університетських кампусів є автономною. Безумовно, розміщення й будівництво університетів на окремій території є найбільш перспективним шляхом архітектурного формування нового типу навчального закладу, але, в свою чергу, зажадає достатньо часу і капітальних вкладень. Найбільш прийнятним варіантом є використання матеріальної бази університетів, що складалася, з проєктованим і поетапним упровадженням різних функціонально-просторових перетворень.

Відсутність добре налагоджених зв'язків ВНЗ і виробництва не дозволяє швидко й адекватно реагувати системі освіти на зміну вимог до випускника. У цих умовах упровадження ідеї вертикально інтегрованих кластерів дозволить розв'язати проблему зв'язку ВНЗ з виробництвом шляхом

формування технологічних платформ, розвитку пілотних інноваційних сумісних проєктів, навчання на «робочому місці» від місяця до року, сумісні програми освітніх організацій. Така система дозволить забезпечити гнучкість освітніх програм, мобільність талановитих і активних студентів, але в той же час спричинить необхідність в організації додаткових просторів для реалізації подібної діяльності, виключаючи можливість надання технічної бази з боку підприємств (оскільки не завжди виробнича база підприємства містить додаткові ресурси для нових форм відносин з ВНЗ).

Ідея створення технопарків при ВНЗ з вираженим науково-виробничим ухилом частково може вирішити проблему активнішого включення практики в навчальну діяльність. Досвід зарубіжних шкіл демонструє приклад розвиненішої системи взаємин навчального процесу й виробництва. При крупних вищих школах існують науково-виробничі комплекси, клініки, дослідницькі лабораторії. Отже, реструктуризація середовища ВНЗ, посилення його зв'язків із зовнішнім середовищем є невід'ємними етапами реалізації сучасної концепції освітньої системи.

Висновок. Якісна реалізація принципів модернізації вищої освіти, адаптація їх до суспільства, яке постійно змінюється, дозволить піднятися на рівень усвідомлення нових, необхідних сучасній людині знань і умінь, адекватно оцінити нову інформаційно-технологічну еру, що безпосередньо спричинить необхідність у створенні нового функціонально-просторового середовища ВНЗ і постійного вдосконалення технологій навчання.

Література

1. Захарова І.О. Формування інтелектуальної культури старшокласників засобами математики: автореф. дис.на здобуття наук.ступеня канд.пед.наук : спец. 13.00.01 – „Теорія та історія педагогіки” / І.О.Захарова. – Луганськ, 1999. – 20 с.
2. Кремень В. Г. Модернізація Вищої школи України в контексті принципів Болонської декларації / В. Кремень // Вища школа. – 2004. – №5-6. – С.33-39.
3. Кремень В. Г. Освіта в контексті сучасних соціокультурних змін / Кремень В. Г. // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: зб.наук.пр. / за ред. Л.Л.Товажнянського, О.Г.Романовського. – Вип.27 (31) : в 3-х ч. – Ч.1. – Харків : НТУ „ХПІ”, 2010. – С.13-18.
4. Сисоєва С. О. Технології творчого розвитку особистості у процесі професійної підготовки / Сисоєва С. О. // Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: Монографія / С. О.Сисоєва, А. М. Алексюк, П. М. Воловик та ін.; За ред. С. О. Сисоєвої. – К.: ВІПОЛ, 2001. – 502 с.
5. Тэрбин П. Стратегические игры / Тэрбин Патрик / Пер. с англ. – Днепропетровск: Баланс клуб, 2003. – 264 с.
6. Coleman J. Foundation of Social Theory. Cambridge. MA: The Belknap Press of Harvard University Press, 1990. – P. 306–307.
7. Fukuyama F. Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity. N. Y.: the Free Press, 1995. – P. 26.